

ŚLIMAK DŁUGOWŁOSY

ZUZANNA, TOMASZ
I PRZEMYSŁAW
BARSZCZ

Ślimak długowłosy na liściu pokrzywy
fot. Przemysław Barszcz

Ślimak długowłosy *Trochulus villosulus* jest mało znanym płucodysznym ślimakiem lądowym, gatunkiem umieszczonym na Czerwonej Liście Zwierząt Ginących i Zagrożonych w Polsce. Ten rzadki mięczak intryguje swoim osobliwym wyglądem, do którego nawiązuje jego polska nazwa. Jest jednym z niewielu w naszej faunie przykładów paleoendemitów, spotykanym jedynie na niewielkim obszarze środkowej i wschodniej Europy. Chociaż dane kopalne są skąpe, jego aktualne rozmieszczenie wskazuje, że Karpaty Zachodnie mogły stanowić refugium glacialne tego gatunku, można go więc określić jako paleoendemit karpacki.

Ślimak długowłosy zamieszkuje siedliska nadrzecznych lasów łęgowych o bujnej, naturalnej warstwie runa w południowej Polsce. Poza Polską występuje na Słowacji – która prawdopodobnie stanowi centrum jego poznanego zasięgu, a także we wschodnich Czechach, południowo-zachodniej Ukrainie i na niewielkim obszarze północnych Węgier; poza tym zasięg jego występowania nie jest do końca zbadany. Zasiedla tereny wzdłuż większych cieków na niższych położeniach górskich, sięgając wzdłuż rzek na obszary podgórskie.

Muszla ślimaka długowłosiego jest spłaszczona i niska, jej szerokość wynosi do 10 mm, a wysokość do 6 mm. Charakterystyczną cechą są bardzo gęste, długie nawet na 1 mm „włoski” pokrywające muszlę, co nadaje mu nader osobliwy wygląd i wyróżnia spośród innych ślimaków. Istnieją bowiem w naszej malakofaunie gatunki posiadające podobnie ozdobioną muszlę, jak na przykład ślimak

kosmaty *Trochulus hispidus*, jednak muszla ślimaka długowłosiego jest pokryta włoskami tak gęsto i są one tak długie, że wyglądem przypominają „futerko”.

Ślimak długowłosy umieszczony został również na czerwonej liście Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody IUCN (International Union for Conservation of Nature) jako gatunek najmniejszej troski (LC – *least concern*). Wydaje się jednak, że wobec zanikania lasów łęgowych wzdłuż większych cieków, będących prawdopodobnie jego podstawowym lub jednym z podstawowych siedlisk, ta kategoria zagrożenia mogłaby być podniesiona. Zaklasyfikowanie ślimaka długowłosiego do kategorii najmniejszej troski LC jest raczej konsekwencją słabego zbadania gatunku niż rzeczywistego stanu ochrony jego populacji.

Koniunkcja słabego stanu zbadania tego gatunku i zmniejszania się powierzchni lasów łęgowych podlegających bezpośredniej eliminacji (wycinaniu), jak również przekształceniom i odcinaniu od niezbędnego dla nich regularnego zalewania przez wody rzeczne, może prowadzić do sytuacji, w której ślimak długowłosy szybko znajdzie się w wyższej kategorii zagrożenia, a nawet osiągnie skraj wymarcia. Jest to zresztą jednym z ważniejszych problemów ochrony wielu słabo poznanych gatunków, w przypadku których o konieczności podjęcia działań ochronnych dowiadujemy się, gdy jest na to zbyt późno.

Na konieczność podjęcia badań nad tym interesującym gatunkiem zwraca się

Włosy są strukturami białkowymi zewnętrznej warstwy skorupy, ich tworzenie wymaga wyspecjalizowanej tkanki gruczołowej. Przypuszcza się, że owłosione muszle ślimaków pełnią w siedliskach wilgotnych funkcję adaptacyjną. Włosy zwiększają przyczepność do filmu wodnego podczas żerowania na niestabilnych, poruszających się liściach roślin. Gatunki z rodzaju *Trochulus* żerują w siedliskach wilgotnych na roślinach zielnych o dużych liściach, takich jak pokrzywa. Są najbardziej aktywne podczas wysokiej wilgotności otoczenia, kiedy liście są pokryte warstwą wody w wyniku opadów deszczu, wystąpienia mgły lub rosy. Film wodny zwykle styka się z muszlą podczas ruchu ślimaka, a przyłgnięcie do filmu wodnego dzięki obecności włosów pozwala uniknąć upadku z liścia i ponownego mozolnego wczółgania się do tego miejsca żerowania (Pfenninger i in. 2005).

uwagę w literaturze słowackiej (w Ukrainie jest traktowany jako zagrożony), stosunkowo najbogatszej (zapewne ze względu na fakt, że Słowacja stanowi centrum poznane zasięgu ślimaka długowłosego), generalnie jednak stan poznania gatunku – zarówno w zakresie jego biologii, ekologii, rozmieszczenia jak i aspektów mających wpływ na jego ochronę i zachowanie – należy określić jako słaby.

Biologia tego gatunku jest stosunkowo słabo poznana. Nasze pierwsze obserwacje ślimaka długowłosego w lesie łęgowym krakowskich Przegorzałach sięgają roku 2000. Ten unikalny fragment rzadkiego siedliska nadrzeczne łęgu wierzbowego

Salicetum albo-fragilis rośnie w międzywalu, na lewym brzegu Wisły, tuż powyżej Mostu Zwierzynieckiego w Krakowie (rejon ul. Wioślarskiej). Gatunek najczęściej spotykany był na liściach pokrzywy *Urtica dioica*, z którą przypuszczalnie jest silnie związany. Populacja lokalna wydaje się dość liczna, choć jest rozmieszczona nieregularnie, wykazując wspomniany związek z kępami i płatami pokrzywy.

Doskonałe porównanie wielkości muszli ślimaka długowłosego do rozmiarów towarzyszącej mu mrówki
fot. Przemysław Barszcz

Muszle ślimaka długowłosego pokrywają gęste włosy. Przypuszczalnie stanowią one przystosowanie do życia w wilgotnych siedliskach
fot. Przemysław Barszcz

Krakowski łęg w Przegorzałach od lat, jako cenne siedlisko przyrodnicze i miejsce występowania rzadkich, chronionych gatunków zwierząt, postulowany jest przez przyrodników do objęcia ochroną jako użytek ekologiczny. Łęg w Przegorzałach stanowi miejsce rozrodu 7 gatunków płazów: żaby wodnej, śmieszki, jeziorkowej, trawnej i moczarowej, rzekotki drzewnej i traszki zwyczajnej (Stanek 2015). W lesie łęgowym można spotkać kilka gatunków dzięciołów, m.in. dzięcioła czarnego, dzięcioła średniego i dzięciołka, a także ok. 60 innych gatunków ptaków, w większości objętych ochroną gatunkową, jak derkacz, krogulec czy dzierzba gąsiorek. Biorąc pod uwagę rzadkość samego siedliska, jego naturalny charakter (łęg jest zalewany podczas wezbrań Wisły, a na jego terenie znajdują się liczne oczka wodne), jak i wspomniane występowanie chronionych gatunków zwierząt, właściwsza mogłaby się okazać ochrona rezerwatowa, z dopuszczeniem ochrony czynnej – na terenie łęgu pojawiają się bowiem coraz częściej obce, inwazyjne gatunki roślin i zwierząt (np. niecierpek gruczołowaty, nawłóć kanadyjska, winobluszcz pięciolistkowy, rdestowiec ostrokończysty, żółw czerwonolicy).

Obecność ślimaka długowłosego, gatunku interesującego i słabo poznanego, mogłaby się przysłużyć do ochrony cennego łęgu, a on sam stałby się symbolem zanikających lasów łęgowych. Intrygujący ślimak mógłby także stać się impulsem do odtwarzania łęgów, na przykład poprzez tworzenie rozległych polderów zalewowych w dolinach rzecznych powyżej miast i obsadzanie ich gatunkami łęgowymi, co

przyczyniłoby się zarówno do ochrony przeciwpowodziowej, ochrony zasobów wodnych (bez negatywnych konsekwencji wiążących się ze zbiornikami zaporowymi), jak i do ochrony przyrody.

Zuzanna Barszcz
uczennica klasy 7 szkoły podstawowej
Tomasz Barszcz
uczeń klasy 2 II LO im. Króla Jana III Sobieskiego
w Krakowie (profil biologiczno-chemiczny)
Przemysław Barszcz
polfund@gmail.com
Polska Fundacja Przyrodniczo-Leśna

LITERATURA WYBRANA

<https://www.iucnredlist.org/species/157084/5030770>

Ložek V. 2001. Srstnatka huňatá – *Trichia villosula* (*Trichia villosula* – West-Carpathian Pale endemic Snail). *Ochrana přírody* 56 (4): 112–113.

Pfenninger M., Hrabáková M., Steinke D., Dèpraz A. 2005. Why do snails have hairs? A Bayesian inference of character evolution. *BMC Evolutionary Biology* 5: 59. <https://doi.org/10.1186/1471-2148-5-59>

Stanek Ł. 2015. Herpetofauna obiektu „Las łęgowy w Przegorzałach”.

Wiktor A. 2004. Ślimaki lądowe Polski. Mantis, Olsztyn.